

udžbenicima može se reći da učenik dobija sliku razvoja srpsko-hrvatskih odnosa koja nije celovita. Razlog tome je u praćenju samo političkih odnosa. (...) Može se reći da u sva tri udžbenika nema prejakih reči i da se izbegavaju vrednostni sudovi tako da se stiče utisak da se autori distanciraju i da su vrlo oprezni jer ne žele da šalju političke poruke“ (str. 147-8).

U dosadašnjim je diskursima i raspravama o hrvatsko-srpskim odnosima snažna prevaga, bilo po pitanju učestalosti ili obima, bila na strani srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj, to jest, gotovo je posve izostajala u tematiziranju ukupnih hrvatsko-srpskih odnosa elaboracija hrvatskoga segmenta u Srbiji, a ukoliko ju je i bilo, što je slučaj i s ovim zbornikom, tada njezino autorstvo najčešće nije vezano uz Hrvate o kojima je riječ. To onda uvjetuje ne samo postojanje i dominaciju napisa bez unutarnjih perspektiva, nego znade dovoditi i do necjelovitoga zahvaćanja teme o kojoj se piše te stanovitih površnosti. Naznačene pravilnosti krijepeći snaži i sadržaj zbornika što smo ga prikazali. Pa ipak, valja reći kako takvo stanje nije posljedica činjenice toga što među Hrvatima u Srbiji nema tko ili što za reći u kontekstu navedenih tema. Razlog tomu prije vidimo u domeni strukturnih slabosti i nejednakosti: u diobama moći koji generiraju ovakve procese, događaje i diskurse oni su jednostavno ili previđeni ili isključeni, a, s druge strane, nedostaje im dovoljno institucionalnih kapaciteta za uključivanje u postojeće procese tematiziranja hrvatsko-srpskih odnosa kao i doznačivanje vlastitih naracija u njima, na čemu bi sve trebalo ozbiljnije i sustavnije poraditi.

Tomislav Žigmanov

Ilija Žarković, *Zaboravljeni rječnik – govor golubinačkog kraja*. Subotica, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2009., 122 str.

U srednjojužnoslavenskoj dijalektologiji opisi mjesnih govora tradicionalno se temelje na dvama načelima. Prvo se tiče fonološkoga i gramatičkoga ustroja i nalaže da se na temelju karakterističnih obilježja mjesni govor svrsta u neki od tipskih dijalekata. Međudijalektnim dodirnim pojavama kao takvima posvećuje se pritom malo pozornosti te im se u pravilu pristupa kao balastnim naslagama ispod kojih se u prvom redu mora razotkriti prvotno podrijetlo danoga govora. Drugo se načelo tiče leksika i nalaže da se ustanovi iz kojih su sve stranih jezika u dani govor posuđivani pojedini slojevi rječničkoga fonda. Ni jedno od tih načela iz gledišta opće dijalektologije nije samorazumljivo, no mnogi naraštaji bosanista, kroatista i serbista odgojeni su u njihovu duhu i uzimaju ih zdravo za gotovo.

I sâm sam *Zaboravljeni rječnik* Ilije Žarkovića otvorio s takvim očekivanjima te sam u prvi mah bio razočaran. Očekivao sam, primjerice, da će u njemu biti riječi o tragovima staroškavskih naglasaka pa me je dosljedan novoškavski naglasni sustav pomalo zatekao. (I dalje sumnjam da je on tako savršeno dosljedan. Navode me na to za novoškavštinu neobični primjeri *šíc, nonó, štá*, koje sâm autor navodi u predgovoru. Jesu li to zaista slučajne izolirane anomalije ili je možda riječ o tragovima nekadašnjega zavirutoga naglasaka?) Nadao sam se ujedno da će više prostora biti posvećeno očuvanim ikavizmima, iako ih, istini za volju, autor na jednome mjestu spominje, a i sâm je taj spomen zapravo zlata vrijedan. (Uz primjere kao što su *sijati, sikira, prije, grijota*, navodi tako i *pocrvenio i posedio*, u kojima je *i* u

morfološki zanimljivoj poziciji, ali i *prebližiti*, *prečuvati*, koji su, prema svemu sudeći, tragovi nekadašnje hiperkorektne ekavizacije.) Očekivao sam, napokon, i to da će uz pojedine riječi biti navedeno podrijetlo ili da će biti naznačeno barem u predgovoru za pojedine leksičke slojeve. No ono zbog čega je ovaj rječnik važan nakladnički pothvat počiva zapravo u nečemu drugome.

Žarković u *Zaboravljenome rječniku* svojemu predmetu – golubinačkomu govoru – pristupa, naime, posve drukčije nego što bi to učinio seciranju sklon dijalektolog. Umjesto da se usredotoči na dijakronijske procese i podrijetlo pojedinačnih jezičnih sredstava, on taj govor vidi onako kako obični govornici i inače vide jezik kojim se svakodnevno služe: kao sustav jezičnih sredstava koja su nam na raspolaganju radi ispunjavanja aktualnih komunikacijskih potreba. Iz toga gledišta zapravo je nevažno sve ono što bi zanimalo dijalektologiju i povijesno jezikoslovlje, važno je samo ono što nam je na raspolaganju ovdje i sada. To „ovdje i sada“ Žarkovićeva *Rječnika* jesu, kako sam autor kaže, Golubinci u 1950-ima i 1960-ima, jer se upravo u desetljećima koja nakon toga slijede pojačava proces povlačenja leksička što je u *Rječniku* zapisan. Taj je proces manjim dijelom posljedica toga što su neke tradicionalne riječi zamijenjene ekvivalentima iz standardnoga srpskoga, no glavni su mu uzrok zapravo korjenite društvene i kulturne promjene, zbog kojih je za nekim riječima jednostavno nestala potreba. Ljiljana Kolenić, autorica pogovora, uočava da se takve riječi mogu svrstati u nekoliko uočljivih značenjskih polja: emotivno obilježeni rodbinski nazivi, nazivi biljaka i životinja, tradicionalna jela, tradicionalna nošnja, nekadašnje dječje igre, mikrotoponimi i dr. Posrijedi je leksik koji označuje pojave usko vezane za specifičnu tradicionalnu kulturu, a kako ta kultura

postupno nestaje, nestaju i pojave koje ju prate te riječi kojima se te pojave imenuju. Žarkovićev *Rječnik* tako ne želi spasiti od zaborava samo riječi nego i cijeli jedan kulturni kompleks, a ta je njegova namjera vidljiva i u tome što njegove rječničke definicije povremeno prerastaju u opis pojedinih kulturnih segmenata.

Riječi za ljude često imaju veliku simboličku i emotivnu važnost, a jedna je od situacija u kojima to osobito dolazi do izražaja dodir strukturno bliskih jezika. U takvim situacijama pod utjecajem socioekonomski dominantnoga jezika u fonološkoj i morfosintaktičkoj strukturi podređenoga zbivaju se korjenite i brze promjene, pri čemu govornici često i ne primjećuju da postupno gube segment po segment svojega nekadašnjega jezika te postupno prelaze na jezik svojih susjeda. Posljednje što od predačkoga jezika u takvim slučajevima preostane jesu upravo pojedine riječi. Takav se scenarij zbilo i s hrvatskim govorima u Srijemu, pa i s golubinačkim, i zato i Žarkovićev *Rječnik* treba čitati s tim u vidu – u njemu je zapravo zabilježen onaj leksički sloj koji je preživio kao ostatak ostataka nekadašnjega predačkoga jezika, a sad se polako i on zaboravlja. U tom je smislu i logično što posrijedi nije rječnik koji listamo da bismo u njemu došli do preciznih podataka danih na standardiziran način, nego rječnik u čijem čitanju valja, kako to u predgovoru naglašava i njegov autor, tražiti doživljaj jači on onoga što ga nude obični filološki radovi. Taj nam rječnik, naime, ne donosi tek dijalektološki zanimljiv materijal nego u prvom redu intimno proživljene zapise o jednoj mikrokulturi, koja zaslužuje istaknuto mjesto na kulturnom zemljovidu vojvođanskih Hrvata, ali i višekulturne Vojvodine općenito.

Petar Vuković